

ПРИКАЗ ИЗЛОЖБЕ:

СКРИВЕНО БЛАГО ДОМА ЈЕВРЕМА ГРУЈИЋА

Педесет три године након што је кућа у Светогорској 17 постала први споменик културе Београда, на исти дан, 13. фебруара 2014. године, у Галерији Дома војске Србије у Београду отворена је изложба под називом *Скривено благо Дома Јеврема Грујића*. Реализована као резултат успешне сарадње власника куће, односно Фондације „Дом Јеврема Грујића“, Завода за заштиту споменика културе града Београда и Централног института за конзервацију, уз организациону подршку Медија центра „Одбрана“ – представљала је визуелну генезу једне породице као симбола трајности и традиције. У ширем контексту била је то прича о успону Србије, о некадашњем Београду, његовој интелектуалној елити и грађанском друштву. Изложба је открила богату породичну ризницу уметничких дела и вредних употребних предмета, намештаја, колекције оружја, костима и архивске грађе из 18, 19. и 20. века, који су припадали истакнутом српском државнику Јеврему Грујићу и његовим потомцима. Током Другог светског рата, те драгоцености биле су већим делом зазидане у једном делу куће и на тај начин сачуване, а касније, сплетом новонасталих друштвено-политичких околности, занемарене и заборављене. Отуда у самом називу изложбе *скривено благо*, благо које је први пут било изложено јавности од 13. фебруара до 14. марта 2014. године.

Дом Јеврема Грујића, први споменик културе Београда, сачуван је и заштићен 13. фебруара 1961. године залагањем групе угледних професора Београдског универзитета и интелектуалаца и првог директора Завода за заштиту споменика културе града Београда Јована Секулића. Тада је почео нови, другачији живот куће, али и живот тек тада основане службе заштите непокретног културног наслеђа главног града тадашње државе. Имајући у виду вредности и значај за националну културу и историју, овај споменик културе је 1979. године категорисан као културно добро од великог значаја.

Кућа у Светогорској 17 подигнута је у најужем градском језгру 1896. за истакнутог српског државника и уставобранитеља Јеврема Грујића и његову породицу, значајне личности српске политике и дипломатије, културе и уметности. Данас представља редак пример репрезентативне породичне виле једне од најугледнијих српских породица с краја 19. и прве половине 20. века, са сачуваним аутентичним ентеријером, богатом колекцијом дела из области ликовних уметности, предмета примењене уметности, као и оригиналном архивско-библиотечком грађом, старим оружјем и опремом. Дом Јеврема Грујића, од свог настанка до данас везан је за свет политике и културе, због чега представља сведочанство једног времена о којем постоји веома мали број сачуваних докумената. Поред богате збирке коју чува, чува и сећање на значајне догађаје српске историје. У њој је потписан тајни уговор 1912. године између Србије и Бугарске за ослобођење од Турака, на којем је заснован Балкански савез, потом су у њој одржавани дипломатски скупови и састанци домаћих и страних државника, први градски балови, а краљица Марија

Карађорђевић долазила је ту без протокола. Након Првог светског рата, овде је било Белгијско посланство, потом Француско социјално друштво за помоћ деци „Кап млека“, а за време Другог светског рата партизанска болница. У савременој друштвеној и културној историји Београда кућа у Светогорској позната је по томе што је у њеном подруму 1967. године отворена прва дискотека, која је окупљала интелектуалну елиту и бројне домаће и светске музичке и филмске звезде.

Породична вила високог грађанског сталежа саграђена је према пројекту истакнутог српског архитекта и једно време министра грађевина Милана Капетановића. Класицистичка архитектонска матрица одговарала је укусу власти и грађанског друштва, који су од архитеката тражили да изградњом означи нову културну оријентацију и тиме покажу приврженост идеалима космополитске културе. Конципирана је као једноспратна стамбена вила обликована у духу академизма, са складно уклопљеним елементима ренесансе и барока и јединственом сликаном декорацијом, радом италијанског мајстора декоративног сликарства Доменика

Д'Андрее, сасвим ретким фасадним мотивом и готово јединственим примером у архитектури Београда. Очуваност аутентичног ентеријера овог репрезентативног здања доприноси откривању и дефинисању изгледа и карактера Београда с почетка 20. века.

У кући и данас живе потомци Јеврема Грујића, који свакодневно раде на очувању, презентацији и промоцији њених историјских, културних, друштвених, уметничких и естетских вредности. Акумулирано нематеријално наслеђе и приче о приватном животу Јеврема Грујића и његових потомака, као и сачуване приче и артефакти о култури становања грађанских породица Србије у 19. веку, чине је јединственом у споменичком наслеђу Србије. Препозната као својеврсни симбол старог Београда, за јавност је отворена неколико пута годишње у оквиру афирмисаних и традиционалних манифестација културе: Дани Београда, Дани европске културне баштине и Ноћ музеја. Дом Јеврема Грујића је од 2009. године једини из Србије члан Асоцијације европских историјских кућа, што га такође чини јединственим и посебним.

Указујући на вредности и значај првог споменика културе на подручју Београда, током 2012. године на предлог Завода за заштиту споменика културе града Београда, Дом Јеврема Грујића нашао се у саставу међународног програма *Љубљански процес II – Рехабилитација нашег заједничког наслеђа 2011–2014. године*, који су подржали Европска комисија и Савет Европе, с циљем да обновљено културно наслеђе постане један од кључних елемената у одрживим политикама развоја и управљања баштином у будућности. Протекла изложба *Скривено благо Дома Јеврема Грујића* је један од корака у оквиру овог програма, којим је кућа ближа задатом циљу, а у прилог томе говори и велика посећеност изложбе.

Идеја ауторског тима, који чине Александар Цонић и Лазар Шећеровић, потомци и чувари успомене на своје претке, и Ивана Весковић, историчарка уметности, стручни сарадник Завода за заштиту споменика културе града Београда, била је представљање првог споменика културе Београда из једног другачијег угла. Приказани су експонати који говоре о начину живота и

друштвено-политичком значају угледне српске породице као симбола шире друштвене стварности Србије у 19. веку и првој половини 20. века, естетици, изграђеном укусу и моди грађанског друштва. Наиме, аутентичан амбијент репрезентативне куће пренет је у галеријски простор, који је на симболичан начин осликао приватни *салон* као централни простор за јавна окупљања високе грађанске класе, с јасно постављеним аксесоарима статуса. Мали *ентеријери* били су испуњени стилским гарнитурима, фотељама, канабеима, малим столовима и витринама у којима су се налазиле драгоцености од злата, сребра, стакла, порцелана, фајанса, док су зидови били украшени појединачним и породичним портретима, делима највећих српских уметника – Стевана Тодоровића, Паје Јовановића, Уроша Предића, Уроша Кнежевића, Арсенија Петровића, Милоша Тенковића, Зоре Петровић. Архивска документа, фотографије, књиге и новински чланци употпунили су слику породице и њеног места у оквиру друштвеног система вредности 19. и прве половине 20. века.

Просторно и концептуално засебан сегмент изложбе, сегмент који је приказао савремени аспект живљења, односно припадности времену у којем је настао, представља изложба фотографија прве дискотеке на Балкану, отворене у подруму куће, као својеврсни омаж популарној култури шездесетих година прошлог века. Тако је и у контексту модерности и авангарде Дом Јеврема Грујића у савременој друштвеној историји града постао незаобилазно место.

Визуелну презентацију Дома Јеврема Грујића употпунили су каталог изложбе и организована предавања, док су стручна вођења кроз изложбу аутора Иване Весковић и Лазара Шећеровића учинила садржајнијим сазнања о Јеврему Грујићу и његовим потомцима, приближила атмосферу једне грађанске куће и дух породице која је својим деловањем несумњиво оставила важан и значајан траг у нашој националној историји.

Каталог изложбе, чији је издавач Министарство одбране Републике Србије – Медија центар „Одбрана“, по свом обиму као и начину интерпретације теме, очекивано слојевите, фактографски садржајне и херменеутички утемељене, превазилази форму каталога и приближава се научној студији. Ауторка Ивана Весковић у првом делу каталога, у засебним поглављима: *Развој грађанског друштва, Јеврем Грујић, правник, државник и дипломата, Развој српске дипломатије крајем 19. и почетком 20. века, Дипломатска каријера Јеврема Грујића, Дом Јеврема Грујића, Потомци и наследници Јеврема Грујића, Дом Јеврема Грујића грађанска кућа, сјоменик културе, дискотека, кућа-музеј* описујући животни и професионални пут истакнутог српског државника и уставобранитеља и његових потомака у ствари говори о развоју Србије,

новековне српске дипломатије, настанку и развоју српског грађанског друштва и његовом приближавању европским цивилизацијским и културолошким тековинама, вредностима које данас баштинимо као културно наслеђе. Истовремено, наслови појединачних поглавља уједно би могли да представљају задате теме и синопсисе будућих научних радова, што представља засебан допринос наратива који је пред нама. Богатство презентованих породичних фотографија, које допуњују студију, читаоца на тренутак чине ближим једном давно прохујалом времену, Јеврему и Јелени Грујић и њиховим прецима и потомцима: Теодору Хербезу, Мирки Грујић, Јелени и Милану Милојевићу, Славку и Мејбл Грујић, Стани и Стевану Ђурчићу, Милици и Драгутину Протићу, Милени и Миљивоју Наумовићу, Милици и Вукашину Шећеровићу, као и данашњим потомцима, настављачима и чуварима породичне традиције породицама Наумовић, Цонић и Шећеровић. Други део каталога посвећен је презентацији вредних уметничких дела и предмета примењене уметности, драгоценог покретног фонда сачуваног у породици који чине слике, гравире, фотографије, скулптуре, керамика, стакло и метал, намештај, оружје, медаље и повеле. По својој историјској, уметничкој и емоционалној вредности посебно се истиче сет за ликер, свадбени поклон краља Милана и краљице Наталије Обреновић Стани и Стевану Ђурчићу, централни мотив читаве изложбене поставке и насловне стране каталога.

Интерпретативно слојевиту презентацију првог споменика културе у Београду обогатила су и четири предавања организована сваког петка током месец дана трајања изложбе. Прва два у низу држали су наши уважени универзитетски посленици: др Драган Симеуновић, историчар са Факултета политичких наука, и др Игор Борозан, историчар уметности с Филозофског факултета. Уважавајући научно утемељену методологију, предавачи су пред слушаоце изнели ново хеуристичко читање историјске и културне баштине, Јеврема Грујића и његовог дома као репрезента грађанске куће са свим етичким и естетским вредностима које је са собом носила. У свом предавању *Важна недела Јеврема Грујића*, професор Симеуновић, говорећи о професионалном путу Јеврема Грујића, нагласио је у ствари његову улогу у српској политици у 19. веку. Предавање др Игора Борозана *Историзам и уређење приватног простора – Дом Јеврема Грујића* било је посвећено покушају виртуалне реконструкције историјског амбијента. На основу стеченог укуса његових становника, конституисана је идеална слика ентеријера, који је, тако ревитализован, посматран као део европског културног наслеђа, а историјски вредни артефакти и уметнички предмети, чији је значајан део презентован на изложби *Скривено благо Дома Јеврема Грујића* постали су део

јединственог културног наратива и огледало живота високог грађанства у Србији у трајању од једног века. Централном институту за конзервацију, који је дао изузетан допринос рестаурацији и конзервацији покретног фонда, чији је велики део приказан на изложби попут колекције оружја, венчанице Јелене Грујића и дипломатске униформе, слика Паје Јовановића, Уроша Предића, Стеве Тодоровића, Милоша Тенковића и појединих употребних предмета било је посвећено треће предавање. Др Мила Поповић Живанчевић, музејски саветник и директор Централног института, и конзерватори Наташа Крстић, Вања Јовановић, Ивана Стевановић, Маја Живковић на предавању под називом *Конзервација уметничких предмета из збирке Дома Јеврема Грујића* представили су конзерваторски третман спроведен на делу покретног фонда, имајући у виду да је је од 2011. године, када је започет Пројекат превентивне конзервације, укупно завршено 38 предмета: слика, оружја, скулптура, керамичких, текстилних, кожних и других уметничких предмета. Четврто предавање, које је и затворило читаву изложбу/манifestацију, било је предавање стручних сарадника Завода за заштиту споменика културе града Београда. Након уводног излагања директорке Неле Мићовић о значају Дома Јеврема Грујића за Завод и успешној сарадњи са власницима, дугој нешто више од педесет година, чији је један од резултата протекла изложба, историчарка уметности Бојана Ибрајтер Газибара приказала је делатност службе заштите непокретних културних добара Београда, слојевитост и комплексност процеса чувања, одржавања и коришћења, од истраживања до пројектовања и тренутка извођења конзерваторско-рестаураторских радова, као и презентације баштине. У том контексту је ауторка изложбе Ивана Весковић надовезала своје излагање о првом споменику културе – поводу и узроку самог оснивања једне од најзначајнијих установа културе Београда и спроведеним конзерваторско-рестаураторских радовима на кући у протеклих пола века. Гост предавач мр Христина Микић, директорка Групе за креативну економију, слушаоцима је приближила савремени аспект коришћења културних добара из угла културног туризма и економских потенцијала, уз преваходно очување њихових вредности због којих се и баштине као наше наслеђе.

Од почетне идеје, која по својој дефиницији приказује једну одређену тему, изложба *Скривено благо Дома Јеврема Грујића* својом садржајношћу и слојевитошћу претворила се у културни догађај године, који је

привукао не само стручну и научну јавност, културне посленике и пријатеље Дома у Светогорској 17, већ и најширу јавност и то од најмлађих, који тек стичу навику чувања и неговања традиције уопште, до најстаријих поштовалаца историје и културе као доказа националног и њихових личних идентитета.

Вредности и значај Дома Јеврема Грујића, дома у којем се живи, споменика културе, меморијалног места, куће-музеја и/или легата, прве дискотеке или све заједно, *указују на његову специфичност, на 'шајну' [...] 'шајну места' које свако по нечему зна и памти или тек сазнаје...* како је наведено у каталогу изложбе. Сасвим је извесно да је један део несвесно скривених тајни Дома открила изложба *Скривено благо Дома Јеврема Грујића* и у исто време и научној и стручној јавности и грађанима Београда и Србије указала на место првог споменика културе у оквиру националног културног наслеђа.

Речи исписане на пану којима се представио Завод за заштиту споменика културе града Београда, представљајући у исто време сентимент и професионални завет ове установе културе, гласе: *Дом Јеврема Грујића у Светогорској 17, Дом породице Шећеровић Цонић, за Завод за заштиту споменика културе града Београда многа је више од културног добра. Он је наш почасак, наша емоција и мерило наших усреха. Далеке 1960. године када је Дом Јеврема Грујића био ујожен трагом нове зграде Ашељеа 212, у његову одбрану стала је илејада српских професора и архивекаша коју је предводио први директор Завода, Јован Секулић. Због тога је он и наша обавеза и стална тежња службе заштите да за јавност одикрине ризницу културног блага Београда. Будућности Дома Јеврема Грујића је и будућности Завода, али и будућности наслеђа свих нас, будућности наше прошлости. Бојасиво које се у њој баштини је оно што нас оилемењује, што нас чини сведоцима европске прошлости Београда и Србије и нагасве нас чини поносним што смо део његове садашности.*

Саша Ј. Михајлов,
историчар уметности
Завод за заштиту споменика културе града Београда
sasa.mihajlov@beogradskonasledje.rs